

Keşif Portalı Muteferriqa ile Osmanlı'da Melankoli Kavramı

Gamze Gürcan¹, Neva İnce²

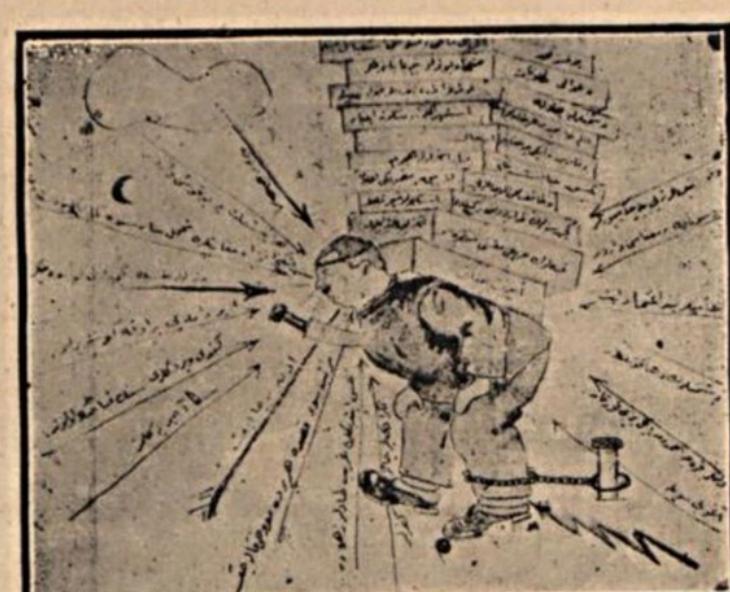
¹TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara

²TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara

Giriş ve Amaç

Geçmişten günümüze melankoli kavramı, ismi ve tanımı farklılıklar gösterse de binlerce yıldır tıp literatüründe yer almaktadır. Antik Yunan'da "kara safra" (melaina chole) ile ilişkilendirilen bu kavram, İslam tıbbi ve ardından Osmanlı tıbbında da benzer biçimde değerlendirilmiştir; ancak zamanla semptomları, nedenleri ve tedavi biçimleri farklılaşmıştır. Günümüzde eski kaynaklara erişimin kolaylaşması, modern tıp literatüründeki birçok kavramın tarihsel kökenlerini inceleme imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda Muteferriqa dijital veri tabanı, Osmanlı dönemine ait metinlere hızlı ve güvenilir biçimde ulaşmayı sağlamaktadır. Bu poster sunumunda yer alan tarihsel bilgiler, Muteferriqa aracılığıyla incelenen Osmanlı tıp metinlerinden derlenmiştir.

(شکل ٤) خانقاب و مذیانل پارا فوئید شکنندہ ایرکن بونامیل بر خسته نک
کنندی آیله جانی ترسیم ایدن تابلوس
3 - مانی ده (اشخاصه خاند جوقدر)
4 - ملاخولی و داده لاراقزده (حقیق اوئلدن زیاده تنبیرات هدایا)
5 - هذیان قصیریده (قصیرات کاذبه طرزنددهدر)

Kaynakça

- Akli hastalıkların teşhisini ve tedavisi, pratisyen etibba ve talebe için <1340>
- Berlin emraz-ı akliye ve asabiye kongresi <1325>
- Sıhhat <1305>
- Seririyat-ı akliye dersleri <1336>
- Tabiat ve İnsan <1339>
- Ruhiyata medhal <1339>
- Ruh hastalıkları <1346>
- Genç kız ve kadınlarla intihar, sebep, korunma çeşitleri <1345>
- Çocuk ruhiyatı <1339>
- İstanbul seririyati <1341>
- Üzüm ve üzüm ile tedavi <1351>
- Darülfünun Tip Fakültesi Mecmuası <1344>
- Avrupa Milletleri Ruhiyati <1336>
- Yirmi ilaç ile Usul-i Tedavi 2. Fasikül <1327>
- Nisaiye ve Viladiyede Muayene ve Teşhis Usulleri <1346>
- Kadin hastalıkları <1346>
- İrade Hastalıkları <1344>
- Darülfünun-i Osmani Tıp Fakültesinde Tedris Olunan Tibb-i Kanuni Dersleri <1325>
- İlm-i Emraz-ı Dahiliye. İntani Hastalıklar <1344>
- Usul-i teşhis seriri <1331>
- Cemiyet-i hafiiye <1329>
- Emraz-ı İntaniye ve Epidemoloji <1345>
- Çocukun Psikolojisi ve Tecrübi Pedagoji <1346>
- İlm-i Emraz-ı Cildiye <1334>

*Rumi tarih

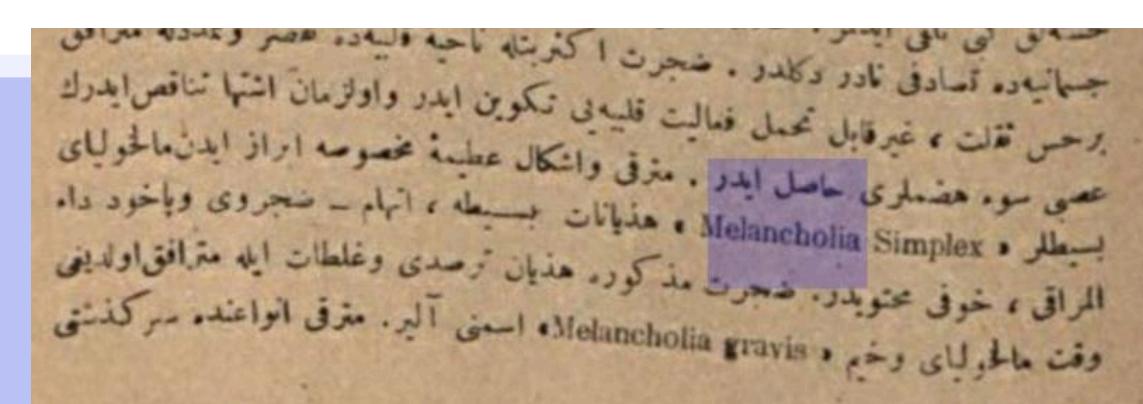
Osmanlıda Melankoli Tanımı ve Klinik Bulgular

Osmanlı tıbbında melankoli,

- derin üzüm
- ice kapanma
- uyku ve istah bozukluğu
- düşüncelerde yavaşlama ve donukluk
- kendini suçlama
- hipokondriyazis
- baş ağrısı ve baş dönmesi gibi belirtiler çerçevesinde tanımlanmıştır.

Osmanlı tıp literatüründe melankoli genellikle "üzüntü, iç sıkıntısı, ağır düşunce hali" olarak tanımlanır. Ancak bu tanım, Batı'daki melankoli anlayışından yalnızca semantik olarak değil, klinik olarak da farklılıklar taşırlar. "Akli Hastalıkların Teşhisi ve Tedavisi" adlı kaynakta, melankoli üç tipte sınıflandırılmaktadır: basit melankoli (üzüm, yavaşlık, düşünsel zayıflık), eksitasyonlu melankoli (taşkınlık, bağırmaya, panik) ve atonik melankoli (suskuluk, genel durgunluk, ifade bozulma).

Melankoli yalnızca duygusal değil aynı zamanda zihinsel bir bozulma olarak görülmektedir. Özellikle sanrılar "vehim", intihar eğilimi ve bedensel vehimler gibi semptomlarla birlikte ortaya çıkabileceği belirtilmektedir. Bazı hastaların bağırsaklarının delindiğini, beyinin çürüdüğünü ya da kanser olduğunu düşündükleri "Ruh Hastalıkları" adlı kaynakta belirtilmiştir.

Osmanlı Dönemi Patofizyoloji ve Etiyoloji Yaklaşımları

Osmanlı döneminde melankolinin etiyolojisi,

- Cinsiyet,
- Yaş
- İklim gibi faktörlere göre farklılık göstermiştir.

- Kadınlarda menopoz dönemi,
- Yaşlılar "the sin of return",
- Az güneş alan bölgelerde ise üzünlü ve soğuk iklimler başlıca nedenler olarak değerlendirilmiştir.

Osmanlı hekimleri melankolinin nedenlerini hem bedensel hem de ruhsal alanlarda aramışlardır. Bu bağlamda aşırı düşunce, uykusuzluk, kan kaybı, epilepsi, hysteri, menopoz, kalp hastalıkları, mide hastalıkları, yetersiz beslenme, hamile kalma korkusu, ölüm düşüncesi, yorgun yaşam biçimi gibi durumların da melankoliyi tetikleyebileceğini belirtmiştir (Nisaiye ve Viladiyede Muayene ve Teşhis Usulleri). İklim koşulları da önemli bir etken olarak değerlendirilmiş, soğuk iklimlerin insan ruhunda melankolik etkileri bıraktığı, Kuzey Rusya halkın melankoliye daha eğimli olduğu, buna karşın Güney Rusya halkın daha neşeli olduğu belirtilmiştir (Avrupa Milletleri Ruhiyati).

Melankolinin kadınlarda daha sık görüldüğü yönünde birçok Osmanlı tıbbi metninde ifadeler yer alır. Özellikle menopoz döneminde melankoli, hysteri ve nevrasteni semptomlarının ortaya çıktığı (Kadın Hastalıkları), "Melancholia Attonita" adı verilen durumun ise daha çok kadınlarında görüldüğü, hareketsizlik, boş bakışlar ve katatoni benzeri belirtilerin eşlik ettiği belirtilmektedir (Seririyat-ı akliye dersleri, Usul-i teşhis seriri).

Bunun yanında, askerî sınıfta da melankoliye rastlandığı, ancak Avrupa ordularına kıyasla daha az görüldüğü bildirilmiştir. Osmanlı-Yunan savaşında görevli bir doktor, savaş ortamında Osman askerlerinde ruhsal bozuklukların az sayıda görüldüğünü belirtir (Berlin Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi).

Tedavi ve Bakım Uygulamaları

Osmanlı döneminde melankoli tedavisi yalnızca ilaçlara değil, çeşitli destekleyici yöntemlere de dayanmıştır:

- Afyon ve lavdanum: Özellikle "melankolik çığırılık" durumlarında yataştırıcı etki sağladığı belirtilmiştir.
- Hamam uygulamaları: Kısa süreli banyolar uyku ve sukunet sağlamak için önerilmiş, ancak kronik hastalıklarda uzun banyo süresi tavsiye edilmemiştir.
- Beslenme: Üzümün melankoli ve hysteri tedavisinde yararlı olduğu vurgulanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Osmanlı döneminden bu yana birçok psikiyatrik kavram gibi melankoli de temel klinik özelliklerini koruyarak önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümde, kültürel ve dini açıklamalar yerini bilimsel yaklaşılmlara bırakmış, böylece geçmişte muğlak kalan birçok olgu günümüzde biyopsikososyal çerçevede açıklanabilir hâle gelmiştir.

Dijitalleşme ve yapay zekâ destekli arşivleme de bu süreçte önemli katkı sağlamıştır. Özellikle Muteferriqa veri tabanı, Osmanlı dönemine ait tıp ve ruh sağlığı metinlerine erişimi kolaylaştırarak tarihsel verilerin modern psikiyatriye aktarılmasına ve geleceğe ışık tutulmasına olanak vermektedir.